

Husnija Kamberović, ur., *Između rata i mira. Sarajevo u prelomnim godinama 20. stoljeća*, (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju / Udruga za modernu povijest, 2020), 200 str.

Zbornik radova *Između rata i mira. Sarajevo u prelomnim godinama 20. stoljeća* rezultat je rada grupe historičara okupljenih oko Udruženja za modernu historiju (UMHIS). U posljednjih nekoliko godina to je udruženje s većim brojem zbornika i monografija otvorilo mnogobrojna pitanja iz bosanskohercegovačke prošlosti, od kojih su neka istraživači potpuno zanemarili. Izvanrednom izdavačkom dinamikom, ali i drugim različitim projektima, od kojih je svakako potrebno spomenuti „History Fest”, UMHIS je već dosad znatno doprinio razvoju bosanskohercegovačke historiografije.

Novim zbornikom radova UMHIS je dao prilog proučavanju lokalne povijesti da se pokušaju objasniti opstanak i transformacija Sarajeva kao urbane sredine u odnosu na izazove koje su sa sobom donosili „rat i mir” više puta u XX. stoljeću. U ukupno sedam radova autori su nastojali prikazati određene socijalne, demografske i druge promjene koje su Sarajevo oblikovale i učinile onime što ono danas jest.

Urednik Husnija Kamberović autor je prvoga priloga pod naslovom „Nasilje kao sudbina? Sarajevo na razmeđu carstava i država u 20. stoljeću”, u kojem donosi analizu odnosa novouspostavljene vlasti prema dijelovima društva koji su u predratnom periodu bili politički ili protivnici druge vrste. Autor pokazuje da je u tom kontekstu nasilje imalo ključnu ulogu i da se često ponavljalo, samo s različitim motivima. Nakon kraja Prvoga svjetskog rata vlast je nasilje kanalizirala po etnonacionalnoj osnovi i obračunavala se s predratnim nosiocima antisrpskih ideja i osjećanja, a nakon Drugoga svjetskog rata nasilje vlasti bilo je uglavnom ideološki motivirano. U trećem prijelomnom trenutku, Kamberović nasilju 1992. godine pripisuje isključivo etnički motiv i period koji je uslijedio karakterizira kao „zatvaranje kruga” započetog nasiljem 1914. godine. Autor zaključuje da se 1996. nije ponovio prethodni scenarij, odnosno da nije zabilježen revanšizam vlasti karakterističan za prošle periode razmatrane u članku.

U radu „Je li Sarajevo gdje je nekad bilo?” Enes S. Omerović nastojao je uz pomoć arhivske građe, tiska i literature rekonstruirati proces smjene vlasti na kraju Prvoga svjetskog rata. Veliki lom za Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu nastupio je krajem 1918. jer je pristigla srpska vojska, koja je prethodne četiri godine bila „neprijatelj”, sada uspostavljala „red i mir”. Omerović pokazuje diskrepanciju interesa i problema s kojima se susretalo stanovništvo Sarajeva s jedne i novouspostavljena vlast s druge strane. Razaranja, glad, siromaštvo i opća društvena i humanitarna kriza stavljeni su u određenom smislu na stranu

dok se nova vlast uhvatila ukoštac s ostavštinom Austro-Ugarske Monarhije. Omerović je posebnu pozornost posvetio tisku, u kojem je pratio antinjemački narativ. On je na ovim prostorima u tom periodu bio izrazito snažan i, što je još važnije, vlast ga je tolerirala. Predstavljen je i proces stranačkoga grupiranja i međunacionalni odnosi, na osnovi čega autor zaključuje da u Bosni i Hercegovini vjersko-nacionalne grupe nisu iskreno pristupile stvaranju zajedničke države, a privremena euforija i umjetna atmosfera nisu dugo trajale.

Promjene vlasti i društvene turbulencije uslijed fašističke okupacije Sarajeva prikazala je Minela Radušić u radu „Proljeće u znaku promjena: Sarajevo 1941. godine”. Na osnovi listova *Narodno jedinstvo* i *Sarajevski novi list*, kao službenoga tiska, rekonstruirala je društvenu realnost Sarajeva u proljeće 1941., upozoravajući na iznimno tešku situaciju u kojoj su se našli grad i njegovo stanovništvo. Posebnu pozornost autorica je posvetila socijalnim problemima Sarajeva, od kojih se osobito ističu sve prisutnija nestašica hrane, pojava zaraznih bolesti i siromaštvo koje je nastupilo kao izravna posljedica rata, ali i doseljavanja sve većega broja izbjeglica već tijekom 1941. godine.

Prateći obilježavanja i proslave Dana oslobođenja Sarajeva u godinama popisa stanovništva, Vera Katz prikazala je napredak koji je grad ostvarivao u demografiji, ali i urbanizaciji, osobito u izgradnji kulturnih, obrazovnih i znanstvenih ustanova. Analizom proslava Dana oslobođenja, čiji je sadržaj postajao veći s porastom političkih problema u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, autorica je skrenula pozornost na to kako je vlast eksploatirala praznik nastojeći učvršćivati dominantni, ali ne uvijek točan narativ o prošlosti.

Različite aspekte razvoja Sarajeva u socijalističkom periodu u radu „Transformacija Sarajeva 1970-ih: neki aspekti razvoja grada” predstavila je Aida Ličina-Ramić, stavljajući fokus na administrativne i demografske promjene koje je sedamdesetih godina prolazio glavni grad Bosne i Hercegovine. Ukazano je na historijski razvoj Sarajeva u tom periodu usprkos krizama koje su potresale političko rukovodstvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Autorica ključnu ulogu u procesu razvoja Sarajeva daje realizaciji „Projekta zaštite čovjekove okoline” i organiziranju Zimskih olimpijskih igara 1984., kada se promijenio sam izgled grada.

Na izmaku XX. stoljeća Sarajevo je prolazilo jednu od najtragičnijih faza svoje prošlosti. Brutalnom opsadom agresorske snage nastojale su doslovno uništiti grad i njegovo stanovništvo. Merisa Karović-Babić u svojem se radu bavi dinamikom „stavljanja pod opsadu” Sarajeva u proljeće 1992. godine. Različite nelegalne vojne formacije pod kontrolom Srpske demokratske stranke i Savezne Republike Jugoslavije počele su ideju o blokadi i opsadi Sarajeva provoditi u djelo odmah nakon održavanja referenduma o nezavisnosti. Autorica

detaljno prikazuje taj proces i donosi dosta izvornih izjava vodećih političkih osoba srpske politike koje pokazuju da je cilj bio upravo spomenuto uništenje grada.

Ratne okolnosti od 1992. do 1995. dovele su do toga da kraj rata Sarajevo dočeka kao podijeljeni grad. Rezultati nasilne podjele grada djelomično su anulirani povlačenjem snaga Vojske Republike Srpske s pojedinih teritorija, koji su nakon toga mirno reintegrirani s ostatkom Sarajeva. Pitanje reintegracije tretirao je u svojem radu Edin Omerčić, prateći taj proces od različitih ideja i želja o sudbini Sarajeva tijekom pregovora u Daytonu do konačoga čina uspostavljanja vlasti i organa uprave Federacije Bosne i Hercegovine na dobivenom prostoru. Autor je pokazao i kako su različiti politički faktori, osobito srpski, reagirali na vijest i konačno saznanje da će pojedini dijelovi grada pripasti Federaciji Bosne i Hercegovine.

Na kraju je potrebno istaknuti da sadržaj ovoga zbornika može biti interesantan brojnim istraživačima zbog različitih aspekata istraživanja, ali i razdoblja koje pokriva. Svojim prilozima autori su doprinijeli rasvjetljavanju prošlosti Sarajeva, ali i upozorili na važnost i potrebu istraživanja usmjerenih na lokalnu razinu.

Ajdin Muhedinović

Willemijn Ruberg, *History of the Body (Theory and History)* (London: Red Globe Press, 2020), 155 str.

U svojoj knjizi povjesničarka Willemijn Ruberg daje prvi cjeloviti uvod u historiju tijela. Ovo jezgrovito djelo donosi pregled različitih konceptijskih i teorijskih pristupa korištenih za proučavanje tijela u prošlosti, pokazujući na koji način svaka teorija naglašava određene aspekte tijela. Autorica kritički procjenjuje prednosti i nedostatke svakoga pristupa. Knjiga se temom povijesti tijela i njezina razvoja bavi unutar povijesti kulture, ali uključuje te istražuje i niz drugih tema kao što su spolnost, rod, seksualnost, *queer*, rasizam, histerija, anoreksija, tjelesna samodisciplina. Donoseći mnoštvo primjera, govori i o razlikama povijesti tijela i srodnih disciplina kao što su povijest medicine, emocija, povijest jastva i rodna povijest.

Knjiga je podijeljena na uvod, šest poglavlja i zaključak. Uvod (str. 1–5) donosi pregled razvoja povijesti tijela kao zasebnoga polja od antike do suvremenoga doba. Autorica iznosi važne teorijske pristupe, ideje i zasluge znan-